

ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА З ВИКОРИСТАННЯМ ПОЛІГРАФА ТА ЇЇ МІСЦЕ В СИСТЕМІ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ

Питання про призначення і проведення судової психофізіологічної експертизи з використанням поліграфа має неоднозначне трактування серед теоретиків і практиків, зокрема у аспекті застосування даного методу у діяльності правоохоронних органів України. Зміст дискусійності виникає саме із-за відсутності Закону України, який регламентує використання поліграфа у кримінальному судочинстві України. Однак, слід зазначити, що даний технічний прилад, який визначає «детекцію брехні» допитуваної особи по кримінальній справі, має місце у слідчій діяльності і несе в собі орієнтовані інформаційні дані оперативно-розшукової направленості.

Підставою призначення такого виду експертиз є Закон України «Про судові експертизи», відповідно до якого діє «Інструкція про порядок використання в діяльності ОВС поліграфів (комп'ютеризованих приладів реєстрації психофізіологічних реакцій людини)», затверджений Наказом МВС України № 842 від 28.07.2004 року, зареєстрований в Міністерстві юстиції України під № 1373/9972 від 27.10.2004 року. Інше питання про визначення установи, в якій може бути реалізована такого роду експертиза, оскільки в державних експертних установах відсутня база для її проведення.

Слід наголосити, що відповідно до ст. 114 кримінально-процесуального кодексу України при провадженні досудового слідства всі рішення про спрямування слідства та про провадження слідчих дій слідчий приймає самостійно, за винятком випадків, коли законом передбачено одержання згоди від суду (судді) або прокурора, і несе повну відповідальність за їх законне і своєчасне проведення. Таким чином, слідчий керується ст. 196 КПК України, допускає проведення експертизи в іншій експертній установі за його вибором, а у відповідності до ст. 75 КПК України залучити в якості експерта будь-яку особу, що має необхідні знання для дачі висновку з досліджуваних питань. З викладеного стає зрозумілим, що слідчий є вільним у виборі експертної установи, яка спеціалізується на проведенні спеціальних психофізіологічних досліджень з використанням поліграфа. Але сподіваємось, що найближчим часом буде прийнято новий кримінально-процесуальний кодекс України в якому серед джерел, що забезпечують докази знайде своє чільне місце поліграф – технічний засіб, який призначений для гласної синхронної реєстрації в процесі опитування людини параметрів його фізичних процесів (в тому числі, дихання, серцево-судинної активності, зміни електричних властивостей шкіри, рухової активності і інших процесів), що дозволяють

зафіксувати результати в аналоговому чи цифровому вигляді. А, відповідно, у державних судово-експертних установах буде проводитися належним чином психофізіологічна експертиза з використанням поліграфа. Психофізіологічна експертиза до недавнього часу входила до класу «судової медичної і психофізіологічної» експертизи. Подальший розвиток наукових психофізіологічних досліджень дав поштовх виведення даного напрямку з медичної сфери в окремий напрямок психофізіології. Таким чином з середини 90-х років минулого століття в спеціальній літературі з'являється термін «судова психофізіологія» (forensic psychophysiology) і було віднесено його до юридичної термінології як психофізіологічного методу «детекції брехні». Провідний американський поліграфолог В.Янкі наголошував, що вона покликана «забезпечити дослідників і практиків основами теоретичних і прикладних психологічних, фізичних і психофізіологічних знань для розуміння і практичного застосування психофізіологічного методу детекції брехні», а застосування терміну (forensic) у назву дисципліни визначає межі тієї частини психофізіології, яка доторкається до юридичної системи - процесами, явищами і додатками, які є невід'ємною частиною психофізіологічної «детекції брехні». Окремі провідні вітчизняні науковці та дослідники ближнього зарубіжжя дискутують навколо сфери питань, що стосуються психофізіологічної експертизи та віднесення її саме до роду судових експертиз. Зокрема, відомий російський вчений-поліграфолог Ю.І. Холодний вважає, що називати метод і спеціаліста, який його проводить, судовим не є коректним з ряду причин. По-перше, в нинішній час результати перевірок на поліграфі не часто використовуються під час судових засідань. По-друге, застосування перевірок на поліграфі з метою профілактики і попередження злочинів не має жодного відношення до судової практики.

Дана позиція науковця є обґрунтованою, оскільки:

1) не всі питання, що вирішуються через використання поліграфа відносяться до судової сфери, а саме: перевірка на детекторі у зв'язку з: працевлаштуванням на державну службу; допуску до даних, які містять державну таємницю; забезпечення діяльності, пов'язаної з експлуатацією особливо важливих, режимних або небезпечних виробничих об'єктів.

2) не всіх спеціалістів, які здійснюють перевірку на поліграфі можна віднести до категорії судових психофізіологів. Ряд приватних установ, що проводять поліграфологічні дослідження мають низьку якість підготовлених кадрів для цієї сфери, або ж курси навчання таких спеціалістів здійснювалися не у сертифікованих центрах де є відповідна програма підготовки відповідних фахівців.

В Україні залишається недостатньо розробленою теоретична база використання поліграфа з урахуванням специфіки правоохоронної діяльності. Разом з тим, застосування в кримінальному судочинстві такого роду експертизи іноді може стати для особи, яка обвинувачується у протиправній винній діяльності – останньою можливістю довести свою невинуватість у вчиненому злочині.